

Jasna Šulentić Begić¹, Amir Begić²

NASTAVA GLAZBE I REGIONALNA KULTURNA BAŠTINA 19. STOLJEĆA OSIJEKA I OKOLICE

Izvorni znanstveni rad / Original Scientific Paper

UDK: 37+78

Sažetak

Kulturna materijalna i nematerijalna dobra naslijeđena iz prošlosti, kao i prirodna dobra, predstavljaju kulturnu baštinu čovječanstva. Kulturna baština jednog naroda podrazumijeva djela njegovih umjetnika, arhitekata, skladatelja, pisaca i filozofa, djela nepoznatih autora, koja su postala dijelom narodnog bogatstva. Tema ovoga rada je regionalna kulturna baština Osijeka i okolice iz razdoblja 19. stoljeća, točnije stvaralaštvo i djelovanje tadašnjih glazbenih umjetnika te kulturna baština kao tema poučavanja u nastavi glazbe. Naime, učenici u školi trebaju upoznati hrvatsku kulturnu baštinu kako bi je znali cijeniti i čuvati. Stvaralaštvo i djelovanje Paje Kolarića zasigurno je dio hrvatske kulturne baštine, a u kontekstu Osijeka predstavlja regionalnu kulturnu baštinu. Stoga će se u okviru ovoga rada prikazati primjer iz prakse nastave glazbe, tj. nastavna jedinica koja je u svrsi upoznavanja Paje Kolarića kao začetnika hrvatske tamburaške glazbe, pjevača, tamburaša, skladatelja i tekstopisca koji je djelovao u Osijeku u 19. stoljeću. Opis nastavnog sata može poslužiti učiteljima i nastavnicima kao prijedlog aktivnosti koje će se organizirati s ciljem poučavanja učenika i podizanja njihove osviještenosti o važnosti kulturne baštine.

Ključne riječi: devetnaesto stoljeće, kulturna baština, nastava glazbe, Osijek i okolica, Pajo Kolarić.

1 Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku; jsulentic-begic@aukos.hr.

2 Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku; abegic@aukos.hr.

Uvod

Regionalnu kulturnu baštinu možemo promatrati kroz tri pojma, a oni su: *regija*, *kultura* i *baština*. S obzirom na temu rada, ukratko ćemo objasniti navedena tri pojma. Tako *regija* podrazumijeva kraj, predio, područje, okružje, pokrajinu, zemlju, dio, sloj, stranu, odnosno u geografiji znači područje koje je jasno obilježeno nekim zajedničkim prirodnim, društvenim ili prirodno-društvenim značajkama (LZMK, 2021).

Kultura obično označava složenu cjelinu institucija, vrijednosti, predodžaba i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenosi se učenjem. Po definiciji kultura se odnosi na znanje, vjeru, umjetnost, moral, zakone i običaje (LZMK, 2021), odnosno dijeli se na pretežno znanstveno-tehnološke i materijalne te na društvene, duhovne i umjetničke tvorbe, odnosno kulture. Za razlikovanje istoga koriste se i izrazi *materijalna* i *duhovna* kultura (LZMK, 2013). „Kulturu možemo razmatrati kao povijesnu i društvenu kategoriju, kao proces međuodnosa djelovanja pojedinca i društva. U izravnoj je vezi s proizvodnjom materijalnih i duhovnih dobara, sa stupnjem razvoja znanosti i tehnike, ali i s političkim uređenjem nekog društva“ (Kuščević, 2015, 480).

Treći pojam, tj. *baština* je pojam koji od 19. st. dobiva javnopravno obilježje, npr. u Hrvatskoj označuje dio općinske imovine (LZMK, 2021). „Baština predstavlja nešto što su „ljubomorno čuvali“ i ostavili kao simboličku vrijednost nečiji preci, a plod je drevnoga kulturnoga nasljeđa određenoga naroda“ (Kuščević, 2015, 480). Baština je naše nasljeđe iz prošlosti, ono s čime živimo danas i što prenosimo na buduće generacije. Naša kulturna i prirodna baština nezamjenjivi su izvori života i nadahnuća (EU, 2016). U međunarodnom pravu susrećemo i pojam *zajednička baština čovječanstva* koji označava nekretnine i prostore s posebnim režimom uporabe i zaštite (LZMK, 2013).

„Kulturna baština upravo po onome što ona jest, biva mjesto čuvanja najvećih vrijednosti nekoga naroda ili kulture kojoj pripada, odnosno čini dio kulture koja je na taj način prenosi i čuva joj vrijednosti, koje ju stvaraju i oslikavaju njen identitet“ (Kuščević, 2015: 480). Pojam kulturne baštine odnosi se na dostignuća koja su nam preci ostavili u jeziku i književnosti, graditeljstvu i likovnim umjetnostima, uključujući narodnu umjetnost, u glazbi, kazalištu, filmu, znanosti i u drugim područjima koja zajedno čine

ukupnost kulture (Marasović, 2001 prema Šošić, 2014). Pojam kulturna baština svojedobno je označivao isključivo monumentalne ostatke kultura te je postupno počeo obuhvaćati nove kategorije poput nematerijalne, etnografske i industrijske baštine. Danas koncept baštine je otvoren i odražava svaki aspekt suvremenih i prošlih kultura (IZHJIJ, 2011). Nafzinger (2008 prema Šošić, 2014) razlikuje širi i uži pojam kulturne baštine. Tako se u širem značenju odnosi na mnoštvo manifestacija kulture koje je ljudski rod naslijedio od svojih predaka (umjetnost, arhitektura, umjetnički obrt, glazba, jezik, književnost, folklor, ceremonije i rituali, religija, sport, rekreativne prakse kao što su lov i ribolov, ples i druge izvedbene umjetnosti (Nafzinger, 2008 prema Šošić, 2014). Uži pojam kulturne baštine obuhvaća običaje, vjerovanja, znanja, vještine i pojavnosti duhovnog stvaralaštva koje se prenose predajom, a društva, grupe ili pojedinci prepoznaju ih kao svoju baštinu. U nju osobito ubrajamo jezik, dijalekte, govore i toponimiku te sve vrste usmene književnosti i folklorno stvaralaštvo na području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, mitologije, tradicijska umijeća i obrte, kulturološke prostore na kojima se češće sreću tradicionalne pučke vrijednosti – mjesta gdje se pričaju priče, održavaju sajmovi i svetkovine ili se učestalo, odnosno redovito prakticiraju narodni običaji – u dnevnim ritualima, godišnjim procesijama itd. (Carek, 2004).

„Tradicionalna je podjela kulturne baštine prema obličju na pokretnu i nepokretnu materijalnu baštinu te nematerijalnu baštinu“ (Hasenay, Krtalić i Šimunić, 2011). Znači, kulturnu baštinu čine kulturna dobra, ali i prirodna dobra. Temeljem Konvencije o zaštiti kulturnih i prirodnih dobara UNESCO-ov Svjetski odbor za baštinu, uz pomoć Međunarodnoga vijeća za spomenike i područja, ICOMOS-a (*International Council on Monuments and Sites*) i Međunarodne udruge za očuvanje prirode i prirodnih dobara, stavlja odgovarajuća mjesta, gradske cjeline, arheološke lokalitete, pojedinačne spomenike i prirodne osobitosti na popis svjetske baštine. Godine 1972. sastavljeni su Popis svjetske kulturne i prirodne baštine te Popis ugrožene svjetske baštine (LZMK, 2013). „UNESCO-va definicija kulturne baštine je redefinirana 1982. godine i objavljena u Deklaraciji o kulturnoj politici donesenoj u Mexico Cityju. Sukladno novoj definiciji kulturna baština ljudi uključuje djela umjetnika, arhitekata, glazbenika, pisaca i znanstvenika, također uključuje djela anonimnih umjetnika, izraze ljudske duhovnosti i vrijednosti koje daju smisao životu. Uključuje materijalna i nematerijalna djela kojima ljudi izražavaju kreativnost: jezike,

običaje, vjerovanja, povijesna mjesta i spomenike, literaturu, umjetnička djela, arhive i biblioteke“ (Čapeta Rakić, 2017, 4). Stoga, kulturna baština danas postaje obuhvatnija i složenija, uključujući sve više entiteta, nepokretnih i pokretnih te podrazumijevajući i materijalne i nematerijalne aspekte (Dumbović Bilušić, 2013). „Kulturna baština je svojevrsna identifikacijska iskaznica, bez obzira je li smještena u lokalne, državne ili granice nekog šire određenog identiteta, kojom se pokazuje i dokazuje da je neka zajednica pribivala ili djelovala na određenom području“ (Seiter-Šverko, 2012, 2).

Možemo zaključiti da regionalnu kulturnu baštinu podrazumijevaju i djela umjetnika, arhitekata, skladatelja, pisaca, filozofa te nepoznatih autora koja su postala dijelom narodnog bogatstva, a nastala su na određenom području, tj. regiji. U radu ćemo se zadržati na prostoru Osijeka i okolice kao regije i to u razdoblju 19. stoljeća, tj. romantizma i buđenja nacionalne svijesti.

Regionalna kulturna baština 19. stoljeća Osijeka i okolice

Osijek i okolica podrazumijevaju područje današnje Osječko-baranjske županije, a u njoj su veća središta gradovi Osijek, Našice, Đakovo, Beli Manastir, Donji Miholjac, Valpovo i brojna mjesta kao Aljmaš, Erdut, Bizovac, Bilje, Darda, Kneževo, Batina, Topolje i druga. U Osijeku i okolini djelovali su mnogi umjetnici koji su poznati u europskim ili svjetskim okvirima. Neki od njih utjecali su na razvoj umjetnosti drugih zemalja, a neki su utjecaje iz drugih zemalja donosili u svoju domovinu.

U 19. stoljeću glazbeni život Osijeka bio je bogat, a to potvrđuje postojanje brojnih glazbenih društava. Sredinom 19. stoljeća postoje crkvena i svjetovna pjevačka društva, a najistaknutije bilo je *Osječko pjevačko društvo*. Također, Osijek postaje tamburaško središte Hrvatske i okolice, a na čelu tamburaške glazbene scene nalazio se Pajo Kolarić. „U Osijeku je, u ozračju preporoda, Pajo Kolarić 1847. osnovao prvi tamburaški ansambl, o čijem su djelovanju sačuvani podaci, premda se može pretpostaviti da su slični „pionirski, (polu)amaterski ansambli svjesne rodoljubne orijentacije postojali u Slavoniji i prije Kolarićevog“ (Bezić, 2001, 98). U doba hrvatskog narodnog preporoda tamburica je „postala simbol ilirskog, odnosno južnoslavenskog i hrvatskog nacionalnog instrumenta“ (Bonifačić, 1993,

205), a ilirski pokret „ušao je u sva područja kulturnog života u Hrvatskoj, uključujući glazbu u kojoj su ilirci vidjeli način za ostvarenje svojih važnih zadaća: buđenje nacionalne svijesti i stvaranje uvjeta za afirmaciju Hrvata kroz novostvorenu glazbenu kulturu. Uzevši za osnovu narodnu glazbu, stvaraju nove pravce u hrvatskoj glazbenoj umjetnosti, koji su kroz jaku izražajnost slušatelju trebali prenijeti narodne ideje. ... Dakle, nastale su melodije koje su bile vrlo lagane za pamćenje, a poticale su nacionalnu svijest“ (Gourska, 2017, 1). Od druge polovice 19. st. tamburaška je glazba jedno od područja hrvatske glazbene kulture. Tradicija Kolarićevog tamburaškog sastava nastavila se tijekom više od jednog i pol stoljeća. Pogotovo nakon što su Osječani Ivan Sladaček i Mijo Majer tamburaški duh prenijeli osamdesetih godina 19. stoljeća u Zagreb iz kojeg se tamburaška glazba širila po svim krajevima Hrvatske, Bosni i Hercegovini, Sloveniji i Čehoslovačkoj (Njikoš, 2011).

Osim Paje Kolarića, u 19. stoljeću istaknuti osječki glazbenici bili su Franjo Kuhač, Franjo Krežma, Adolf Schiller, Helena Ćordašić (Romolić i Sršić, 2020), Hummel Ivan Nepomuk, Lujko Svećenski i dr. Franjo Kuhač koji se osim skladanjem bavio i skupljanjem narodnih pjesama te se „smatra začetnikom hrvatske etnomuzikologije i glazbene historiografije“ (Romolić i Sršić, 2020, 77). Jedan od prvih učitelja glazbe koji se spominju u Osijeku bio je Mirko (Emmerich) pl. Turanyi, podrijetlom iz mađarske vlastelinske obitelji. Bio je orguljaš župne crkve i učitelj glavne učionice u osječkome Gornjem gradu, a vladao je osnovama harmonije i bio je vješt pijanist. Tri njegova najpoznatija učenika bili su Karlo Hilleprand barun Prandau, Alojzije Katzhaller te njegov sin Dragutin (Carl) pl. Turanyi (Ceribašić, 2009).

Kulturna baština kao tema poučavanja u nastavi glazbe

Kulturna svijest i izražavanje jedna je od osam ključnih kompetencija koje čine referentni alat koji države članice Europske unije trebaju integrirati u strategije i infrastrukturu u kontekstu cjeloživotnog učenja, tj. ključna kompetencija 8 (KC # 8), *kulturna svijest i izražavanje*, kako je definirala Europska unija, dotiče se mnogih elemenata. Kulturno znanje uključuje svijest o lokalnoj, nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njezinom mjestu u svijetu, tj. obuhvaća osnovno znanje o glavnim kulturnim djelima, uključujući i popularnu suvremenu kulturu. Vještine se odnose i na

uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i predstavama, kao i samoi-zražavanje kroz razne medije koristeći nečije urođene sposobnosti. Vještine također uključuju sposobnost povezivanja vlastitih kreativnih i izražajnih gledišta s mišljenjima drugih te prepoznavanja i ostvarivanja socijalnih i ekonomskih prilika u kulturnim aktivnostima. Kulturno izražavanje bitno je za razvoj kreativnih vještina, koje se mogu prenijeti u razne profesionalne okvire (EU, 2016).

Obrazovanje se smatra načinom povezivanja mlađih naraštaja s kulturnom tradicijom i baštinom, ne samo kako bi ih se sačuvalo, već i oblikovalo i razvilo za budućnost (EU, 2016). Sadržajima kulturne baštine može se utjecati na razvoj sposobnosti pojedinaca, tj. u kontaktu s navedenim sadržajima djeca se osposobljavaju za čuvanje, prijenos i korištenje, znanja i iskustava kulture kojoj pripadaju (Kuščević, 2015). Umjetničko i kulturno obrazovanje potiču ljude da uče o svojoj kulturnoj baštini te da se bave raznim oblicima tradicionalne i suvremene umjetnosti (umjetničko obrazovanje u užem smislu) i svakodnevnom kulturom (kulturno obrazovanje u širem smislu) (EU, 2016). Ljudi postaju ono što jesu kroz umjetnička djela i dobra kulturne baštine. Svijest o kulturnoj baštini i vlastitom kulturnom identitetu može se oblikovati u umjetničkom/kulturnom obrazovanju (EU, 2016). Kulturna baština može biti predmet proučavanja mnogih znanstvenih disciplina poput povijesti, zemljopisa, sociologije, povijesti umjetnosti, ali i pedagogije (Kuščević, 2015). Kulturna baština trebala bi biti dio života djece od najranije dobi i pomoći im da shvate važnost njezinog očuvanja. U tom smislu, učitelji moraju naučiti svoje učenike da uživaju ne samo u postignućima prethodnih generacija već i uče iz prošlosti i koriste iskustvo i znanje za izgradnju u budućnosti. Adolescenti imaju tendenciju preispitivati običaje, tradiciju, navike, vjerovanja i stavove koji su im preneseni tijekom djetinjstva dok traže svoje mjesto u svijetu i preispituju vlastiti identitet. Tijekom ove potrage, između ostalog, baština može mladim ljudima pomoći oblikovati vlastiti sustav vrijednosti i identitete, odnosno interpretacija baštine nudi neiskorištenu priliku europskim društvima da ojačaju vrijednosti samotranscendencije (EU, 2018). Jedan od najvažnijih elemenata kulturne transmisije je obrazovanje, tj. proces učenja/poučavanja putem kojega društvo unaprijed osigurava očuvanje kulturne samosvijesti i putem kojega pojedinac postaje njegovim funkcionirajućim članom (Ogbu, 1989) za samostalno otkrivanje i snalaženje u svijetu (Kuščević, 2015).

„Mnogi kulturni sadržaji prisutni su unutar nastavnih programa različitih nastavnih predmeta kao što su hrvatski jezik, povijest, zemljopis, glazbena kultura i likovna kultura“ (Kuščević, 2015, 483). „Prednost glazbene nastave je i ta da služi upoznavanju i razumijevanju umjetničkih djela, te očuvanju povijesno-kulturne baštine, a ujedno i osposobljava učenika za umjetničko doživljavanje, izražavanje i življenje u multikulturnom svijetu“ (Vidulin, 2020, 392). Slušanjem umjetničke glazbe u nastavi glazbe utječe se i na estetski razvoj učenika, a velika je vrijednost i u tome da se upoznavanjem takve vrste glazbe čuva povijesno-kulturna baština (Vidulin, 2020). „Glazba je dio svih kultura svijeta te je, uz ostale umjetnosti, ključna za kvalitetan, skladan i cjeloviti razvoj svakog pojedinca. U obrazovnom je sustavu Republike Hrvatske učenje glazbe prepoznato i priznato kao neizostavan čimbenik u oblikovanju specifično-glazbenih, ali i općih (generičkih) kompetencija učenika. Predmetima Glazbena kultura/Glazbena umjetnost ostvaruju se temeljne odgojno-obrazovne vrijednosti i opći ciljevi odgoja i obrazovanja. Stoga nastava glazbe potiče i unaprjeđuje učenikov estetski razvoj, potiče kreativnost učenika, razvija učenikove glazbene sposobnosti i interese, razvija učenikovu svijest o očuvanju povijesno-kulturne baštine i osposobljava ga za življenje u multikulturnom svijetu“ (MZO, 2019, 1). Kulturno-estetsko načelo propisuje da učenici „izravnim ili neizravnim susretom s glazbenim ostvarenjima ... razvijaju glazbeni ukus, stječu kriterije za vrednovanje glazbe i sposobnost izražavanja vlastitih stavova o glazbi“ (MZO, 2019, 2). Na istom tragu je i interkulturalno načelo, koje kaže da upoznavanjem „glazbe vlastite kulture i glazbe svijeta učenici razvijaju svijest o različitim, ali jednako vrijednim pojedincima, narodima, kulturama, religijama i običajima“ (MZO, 2019, 2).

Primjer iz prakse: Radionica „Stvaralaštvo i djelovanje Paje Kolarića kao doprinos hrvatskoj kulturnoj baštini“

Učenici u školi trebaju upoznati hrvatsku kulturnu baštinu kako bi ju znali cijeniti i čuvati. Stvaralaštvo i djelovanje Paje Kolarića zasigurno je dio hrvatske kulturne baštine, a u kontekstu Osijeka predstavlja regionalnu kulturnu baštinu. Stoga će se u nastavku rada prikazati primjer iz prakse nastave glazbe, tj. opisati tijek nastavnog sata na temu „Stvaralaštvo i djelovanje Paje Kolarića kao doprinos hrvatskoj kulturnoj baštini“ u svrhu upoznavanja Paje Kolarića kao začetnika hrvatske tamburaške glazbe,

pjevača, tamburaša, skladatelja i tekstopisca koji je djelovao u Osijeku u 19. stoljeću. Opis nastavnog sata može poslužiti učiteljima i nastavnicima kao prijedlog aktivnosti koje će se organizirati s ciljem poučavanja učenika i podizanja njihove osviještenosti o važnosti kulturne baštine. Navedena tema mogla bi se, s obzirom na Kurikulum Glazbene kulture/umjetnosti (MZO, 2019) i zadane ishode učenja, organizirati u osnovnoškolskoj nastavi glazbe, ali i gimnazijskoj. To je moguće uz određene modifikacije sadržaja s obzirom na afinitet predmetnih nastavnika i učenika te predznanje učenika. Naime, jedan od ciljeva nastave glazbe u općeobrazovnoj školi je osvijestiti vrijednosti regionalne, nacionalne i europske kulturne baštine u kontekstu svjetske kulture te razviti kulturno razumijevanje i interkulturalne kompetencije putem izgrađivanja odnosa prema vlastitoj i otvorenog pristupa prema drugim glazbenim kulturama. U okviru *Slušanja i upoznavanja glazbe* učenici trebaju upoznati obilježja glazbenih djela visoke kulture te različitih i raznovrsnih tradicijskih kultura i supkultura, dok u okviru domene *Glazba u kontekstu* učenik treba otkriti vrijednosti bogate regionalne, nacionalne i globalne glazbene i kulturne baštine, uočiti razvoj, uloge i utjecaje glazbene umjetnosti na društvo te povezati glazbenu umjetnost s ostalim umjetnostima (MZO, 2019).

Tijek radionice

Uvodni dio

- na početku sata učenicima se prije slušanja skladbe mogu zadati sljedeći zadaci: naziv pjesme (*Miruj, miruj, srce moje*), izvođači (solo ženski glas, ženski glasovi u pratnji, tamburaški sastav), karakter – ugođaj (nježan), vrsta pjesme (ljubavna), autori pjesme (glazba: Pajo Kolarić; tekst: Petar Preradović); nakon slušanja slijedi razgovor o uočenom

Središnji dio

- učitelj postavlja sljedeća pitanja: *Što znamo o tamburama?; U koju skupinu glazbala pripada tambura, tj. kako nastaje ton na tamburi?; Kojim glazbalima je slična?*
- slijedi razgovor o podrijetlu riječi tambura (riječ tambura ima podrijetlo u turskom jeziku – turski *tanbura*) te o nastanku tona (*ton kod tambure nastaje trzanjem žica*); *tambura je trzalačko glazbalo povezano*

s ruskom balalajkom, ukrajinskom bandurom i talijanskom mandolinom

- sluša se primjer za lutnju *tanbur*; učenici imaju zadatak pokušati prepoznati iz kojeg glazbala je nastala tambura (*tambura je nastala iz dugovrate lutnje tanbur, perzijskoga podrijetla*); nakon slušanja slijedi razgovor o uočenom glazbalu te sljedeći zaključak: *tamburu su u jugoistočnu Europu donijeli Turci u 14. i 15. st., točnije prvo u Bosnu, a odatle se proširila i na područje Slavonije*
- učitelj postavlja pitanje: *Tko je osnovao prvi tamburaški ansambl i gdje?*
- *1847. godine osnovan je prvi amaterski tamburaški ansambl u Osijeku, a osnovao ga je Pajo Kolarić; 1882. godine Kolaricev učenik Mijo Majer osnovao je prvi tamburaški ansambl u Zagrebu; 1891. godine Janko Stjepušin u Sisku je osnovao tvornicu tambura koja je proizvodila od 3000 do 4000 tambura godišnje, a tvornica je bila aktivna do 1925. godine; u tvornici su se proizvodile sve vrste tambura*
- učitelj postavlja sljedeća pitanja: *Koje su vrste tambura? (bisernica, brač, bugarija, čelo, bas (berda), samica); U kojim krajevima Hrvatske se sviraju tambure? (Srijem, Baranja, Slavonija, Moslavina, Lika)*
- potom se upoznaje zvuk svake tambure uz pomoć odabranih primjera te glavne karakteristike glazbala
 - bisernica (Pablo de Sarasate: *Zigeunerweisen*, op. 20.); *najmanje glazbalo u porodici tambura, ali zvukom najviša, kruškastog oblika, najčešće izvodi glavnu melodiju*
 - brač (Filip Novosel & TO HRT: *Samba de Eslavonia*); *tambura srednje veličine, polukruškasta trupa, duga vrata s prečnicama, obično svira prateću melodiju*
 - čelo (Darko Čuvidić: *Sitna kiša – folklorna*); *najveća tambura koja se drži u krilu, ima sličnu ulogu kao violončelo u gudačkom orkestru, svira dublje tonove od brača, obično svira prateću melodiju*
 - bugarija (Bojan Križanec: *E kontra klasik*); *tambura srednje veličine, služi uglavnom za pratnju u akordima; izgledom slična gitari*
 - bas (Jerry Grcevič: *Mjesec*); *najveće glazbalo u porodici tambura, svira najdublje tonove, ritamska potpora i akordna pratnja*
 - samica – dangubica (Marko Majić: *Kolo na tamburi samici*); *najjednostavnija tambura, svira samo u jednom tonalitetu (dur), najče-*

šće solo glazbalo za pratnju pjevača, a može svirati i kolo; tijekom 19. i početkom 20. stoljeća na samici se najviše sviralo uz stoku, tj. pastiri su njome kratili vrijeme, no svirala se i na proslavama, na završetku poljskih radova, kada su se mladi skupljali na sokaku pa su uz samicu pjevali i plesali; prije Paje Kolarića i razvoja tambure i tamburaške glazbe samica je bila čest pratitelj lirske narodne pjesme i plesa

- slijedi usvajanje pjesme po sluhu *Miruj, miruj, srce moje*; učitelj naj-prije demonstrira pjesmu pjevanjem i sviranjem, potom slijedi čitanje i sadržajna analiza teksta pjesme

*Tko je, srce, u te dirnô,
da si tako sad nemirno:
kao ptica u zatvori
za svijetom te želja mori.
Nij' u svijetu nebo tvoje:
miruj, miruj, srce moje!
Nij' u svijetu nebo tvoje:
miruj, miruj, srce moje!*

*Ne udaraj toli jako,
razbit možeš prsi lako.
Preslabe su, izmučene.
A da puknu, bez koprene,
bile bi sve rane tvoje:
miruj, miruj, srce moje!
Bile bi sve rane tvoje:
miruj, miruj, srce moje!*

*Ah, stisni se u svom kutu
i pregori želju ljutu:
tople su ti ove grudi,
sebični su vani ljudi.
Svaki grije srce svoje:
miruj, miruj, srce moje!
Svaki grije srce svoje:
miruj, miruj, srce moje!*

*Oj, mani se svijeta, mani:
u bolesti što ćeš vani?
Svijet boluje vijek do vijeka,
ni sâm za se nema lijeka.
Kamo l' za bol rane tvoje:
miruj, miruj, srce moje.
Kamo l' za bol rane tvoje:
miruj, miruj, srce moje!*

*U svijetu bi bokče bilo,
plaćuć prage ob'lazilo.
Svak bi mislio da ti treba
za utjehu mrvna hljeba.
Tko bi poznô suze tvoje?
Miruj, miruj, srce moje!
Tko bi poznô suze tvoje?
Miruj, miruj, srce moje!*

*Znam ja; ti bi mah na vrata
poletjelo svoga zlata.
Nije Milka tvoja više,
već za drugog ona diše:
drugi ljubi zlato tvoje...
Miruj, miruj, srce moje!
Drugi ljubi zlato tvoje,
miruj, miruj, srce moje!*

- učitelj postavlja pitanje: *Što znate o Paji Kolariću?*
- Pajo Kolarić, (Kolarich, Kollarich; Pavao, Paulus) (Osijek, 17. 1. 1821. - Osijek, 14. 11. 1876.); u Osijeku 1841. završio gimnaziju, potom bio gradski kancelist (pisar; niži činovnik), 1850-ih činovnik u sirotištu, od 1861. gradski vijećnik te od kraja 1860-ih ravnatelj Osječke štedionice i potom Slavonske sredotočne štedionice, koju je i osnovao; od 1865. do 1867. zastupnik grada Osijeka i 1872. osječko-valpovačkoga kotara u Hrvatskom saboru; kao pristaša ilirskog pokreta zaslužan za buđenje nacionalne svijesti u Osijeku, tj. Slavoniji uz etnomuzikologa Franju Ksavera Kuhača;

oporučno je ostavio veću svotu novca zagrebačkim i osječkim kulturnim i prosvjetnim ustanovama i udrugama te siromasima

- glazbeno djelovanje Paje Kolarića; u Osijeku 1847. osnovao prvi građanski amaterski tamburaški ansambl (PRVI GRAĐANSKI TAMBURAŠKI ZBOR – imao je šest članova); skladao je na vlastite i na narodne tekstove preko deset popijevka – slavonske varoške pjesme; etnomuzikolog Franjo Ksaver Kuhač objavio ih je u zbirci Južno-slovenske narodne popievke; slavonske varoške pjesme su vrsta pjesama nastale u Slavoniji, a skladane su u duhu narodnih pjesama; za varoške pjesme od druge polovice 20. stoljeća koriste se različiti nazivi: stara gradska pjesma, folklorna gradska pjesma, pučka pjesma, a od 1970-ih se godina ustalio termin starogradska pjesma
- pjesme Paje Kolarića:
 - *Od sad, draga, tebe ljubiti ne ću*
 - *Zašto, dragi, zlobu tajnu provodiš?*
 - *Kako može duša tvoja jedan dan bit' bez mene?*
 - *Vidiš, draga, lice moje*
 - *Da znaš pravo srce moje*
 - *Ta, što si se podbočila?*
 - *Radi tebe ja na kocku stavio sam*
 - *U kavanu dodjoh, pred aduta sjedoh*
 - *Potlam podne ode tata, pa ode i mama*
 - *Šeto sam se gore doli po zelenoj bašči*
 - *Miruj, miruj, srce moje – Tko je srce u te dirnô – na stihove Petra Preradovića koja je stekla najveću popularnost, bila objavljena i u izdanjima: Hrvatska pjesmarica (Zagreb, 1893), Vienac hrvatskih pjesama (Zagreb, 1894), Hrvatska pjesmarica (Zagreb, 1942), 100 najpopularnijih starogradskih pjesama i romansi (Zagreb, 1978), Iz zemlje sam čestitih Hrvata (Zagreb, 1993), Tambura u Hrvata (Zagreb 1995); snimljena je na ploči Zlatne žice tamburice (Jugoton, 1981), na CD-u Opet će zvoniti zvona (Orfej, 1995) te u izvedbi brojnih izvođača (Vera Svoboda, Gabi*

Novak, Jacques Houdek, Rockoko orchestra, Zbor HRT i Plesni i revijski orkestar HRT)

- učitelj učenike upoznaje s knjigom *Pajo Kolarić – Život i rad* (1995) autora Julija Njikoša u kojoj su objavljene pjesme Paje Kolarića za glas ili zbor uz tamburaški orkestar
- zatim postavlja sljedeća pitanja:
 - *Gdje se nalazi tambura Paje Kolarića?* (u Muzeju Slavonije u Osijeku čuva se tambura Paje Kolarića; tambura Paje Kolarića najstarija je sačuvana tambura); Na koju tamburu vas podsjeća? (ona svojim malim tijelom, dugim vratom i drvenim čivijama najviše nalikuje na današnju samicu)
 - *Tko nosi ime Paje Kolarića?* (u Osijeku ime Paje Kolarića nose od 1954. Slavonsko tamburaško društvo „Pajo Kolarić“; od 1961. brončana, srebrna i zlatna plaketa Tambura Paje Kolarića – nagrada najboljim sudionicima Festivala hrvatske tamburaške glazbe; Vijenac Paje Kolarića)
 - *Znate li gdje se nalazi Vijenac Paje Kolarića?* (stambeno naselje u središtu Osijeka – Vijenac Paje Kolarića kod „Supera“)
 - *Gdje se u Osijeku nalazila bista Paje Kolarića?* (1970. godine na Preradovićevu je šetalištu postavljeno poprsje Paje Kolarića – bista je bila postavljena na istočnoj strani Sakuntala parka u središtu grada Osijeka; rad Vanje Radauša)
- učitelj također upoznaje učenike da je prema motivima životopisa Paje Kolarića Stjepan Tomaš napisao dramu *Miruj, miruj srce moje* koja je objavljena je 2001. godine u *Književnoj reviji*, 41, 5-6

Završni dio

- slušanje pjesme *Miruj, miruj srce moje* u izvedbi *Piano Slavonija*

Zaključak

U okviru ovoga rada prikazan je primjer iz prakse nastave glazbe, tj. nastavna jedinica koja je u svrsi upoznavanja Paje Kolarića kao začetnika hrvatske tamburaške glazbe, pjevača, tamburaša, skladatelja i tekstopisca koji je djelovao u Osijeku u 19. stoljeću. Opis nastavnog sata – radionice

može poslužiti učiteljima i nastavnicima kao prijedlog aktivnosti koje će se organizirati s ciljem poučavanja učenika i podizanja njihove osviještenosti o važnosti kulturne baštine. Učenici u školi trebaju upoznati hrvatsku kulturnu baštinu kako bi ju znali cijeniti i čuvati. Stvaralaštvo i djelovanje Paje Kolarića zasigurno je dio hrvatske kulturne baštine, a u kontekstu Osijeka predstavlja regionalnu kulturnu baštinu. „Kultura se treba njegovati, čuvati i prenositi mladim generacijama“ (Kuščević, 2015, 488).

Obitelj ima veliku ulogu u prenošenju kulture, tj. roditelji bi trebali prenositi kulturu na svoju djecu. Tako, što se tiče glazbe, trebali bi prenositi djeci ljubav prema umjetničkoj, ali i svakoj drugoj kvalitetnoj glazbi. Naime, prema teoriji kulturnog kapitala Pierrea Bourdieua (Boneta i sur., 2017) privilegiran položaj imaju djeca iz onih obitelji u kojima roditelji imaju visok kulturni kapital. Stoga, odgojem u obitelji, ali i obrazovanjem, pomoću sadržaja kulture omogućava se prenošenje kulturnih vrijednosti. „Imperativ sadašnjeg i budućeg vremena ... jest omogućiti pojedincu odgoj i obrazovanje na kulturnim sadržajima, jer je to bitna pretpostavka prosperitetnog društva i humanističke civilizacije“ (Kuščević, 2015, 489).

Sačuvati kulturnu baštinu zavičaja i prenositi ju mlađima zadaća je „u prvom redu škola i ostalih obrazovnih institucija, jer joj inače prijeti zaborav. Stoga bi svaki učitelj trebao osvijestiti važnost svoje uloge u procesu očuvanja lokalne kulturne baštine“ (Močinić i Crnčić Brajković, 2018, 149). Navedeno, kao što je prikazano i u ovom radu, moguće je ostvariti i u okviru nastave glazbe. Stoga je na učiteljima Glazbene kulture i nastavnicima Glazbene umjetnosti da uz njihovu pomoć učenici otkriju vrijednosti bogate regionalne, nacionalne i globalne glazbene i kulturne baštine kako bi postali cjelovite osobe koje će ju znati cijeniti i njegovati.

Literatura

- Bezić, N. (2001). Tamburica – hrvatski izvozni proizvod na prijelazu 19. u 20. stoljeće. *Narodna umjetnost*, 38(2), 97-115. URL: <https://hrcak.srce.hr/33254> (pristup: 02.02.2021.)
- Boneta, Ž., Čamber Tambolaš, A. i Ivković, Ž. (2017). Oblici roditeljskoga glazbenog kulturnog kapitala i glazbena socijalizacija djece rane i predškolske dobi. *Revija za sociologiju*, 47(1), 5-36. URL: <https://doi.org/10.5613/rzs.47.1.1> (pristup: 02.02.2021.)

- Bonifačić, R. (1993). Uloga rodoljubnih pjesama i tamburaške glazbe u Hrvatskoj početkom 1990-ih: Primjer neotradicionalne grupe "Zlatni dukati". *Arti musices: hrvatski muzikološki zbornik*, 24(2), 185-222. URL: <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&cid=40697> (pristup: 02.02.2021.)
- Carek, R. (2004). Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga. *Informativa museologica*, 35(3-4), 69-71. URL: <https://hrcak.srce.hr/140322> (pristup: 02.02.2021.)
- Ceribašić, N. (2009). Tradicijska glazba – glazbena praksa i reprezentativna glazbena baština. U: V. Kusin i B. Šulc (ur.), *Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije: Galerija Klovičevi dvori, Zagreb, 27. travnja - 2. kolovoza 2009.* (str. 195-201). Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske: Galerija Klovičevi dvori.
- Čapeta Rakić, I. (2017). *Jezič i terminologija unutar konzervatorsko-restauratorske struke*. Mrežne stranice Filozofskog fakulteta u Splitu. Recenzirano predavanje. URL: [https://www.ffst.unist.hr/inet1/images/50013806/JEZIK%20I%20TERMINOLOGIJA%20UNUTAR%20KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKE%20STRUKE\(1\).pdf](https://www.ffst.unist.hr/inet1/images/50013806/JEZIK%20I%20TERMINOLOGIJA%20UNUTAR%20KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKE%20STRUKE(1).pdf) (pristup: 02.02.2021.)
- Dumbović Bilušić, B. (2013). Kulturna baština u Hrvatskoj pred novim izazovima. *Kvartal*, 10(1-2), 6-11. URL: <https://hrcak.srce.hr/175051> (pristup: 02.02.2021.)
- EU (2018). *Learning from the past, designing our future: Europe's cultural heritage through eTwinning*. Brussels: Central Support Service for eTwinning, European Schoolnet. URL: <https://www.etwinning.net/eun-files/Online%20%E2%80%93%20eTwinning%20publication%2024.09.2018.pdf> (pristup: 02.02.2021.)
- EU (2016). *Cultural Awareness and Expression Handbook*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6066c082-e68a-11e5-8a50-01aa75ed71a1> (pristup: 02.02.2021.)
- Gourska, M. (2017). Hrvatska glazbena umjetnost te njezin razvoj kroz stoljeća. *Libellarium: journal for the research of writing, books, and cultural heritage institutions*, 10(2), 1-5. URL: <http://www.libellarium.org/index.php/libellarium/rt/printerFriendly/320/447> (pristup: 02.02.2021.)
- Hasenay, D., Krtalić, M. i Šimunić, Z. (2011). Obrazovanje studenata informatologije o čuvanju i zaštiti kulturne baštine – temeljna znanja i njihov prijenos u praksi. *Život i škola*, 52(25), 61-75. URL: <https://hrcak.srce.hr/71624> (pristup: 02.02.2021.)
- LZMK (2021). *Hrvatska enciklopedija – mrežno izdanje*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6230> (pristup: 02.02.2021.)

- LZMK (2013). *Proleksis enciklopedija, online*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://proleksis.lzmk.hr/143472/> (pristup: 02.02.2021.)
- IZHJIJ (2011). *Struna – hrvatsko strukovno nazivlje*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. URL: <http://struna.ihjj.hr/naziv/kulturna-bastina/21563/> (pristup: 02.02.2021.)
- Kuščević, D. (2015). Kulturna baština – poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt). *Školski vjesnik*, 64(3), 479-491. URL: <https://hrcak.srce.hr/151378> (pristup: 02.02.2021.)
- Močinić, S. i Crnić Brajković, M. (2018). Tradicijska glazba Istre u nastavi glazbene kulture nižih razreda osnovne škole. *Život i škola*, 64(1), 141-152. URL: <https://doi.org/10.32903/zs.64.1.11> (pristup: 02.02.2021.)
- MZO (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta Glazbena kultura za osnovne škole i Glazbena umjetnost za gimnazije*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_151.html (pristup: 02.02.2021.)
- Njikoš, J. (2011). *Povijest tambure i tamburaške glazbe*. Osijek: Šokačka grana, STD Pajo Kolarić, Hrvatski tamburaški savez.
- Ogbu, J. G. (1989). *Pedagoška antropologija*. Zagreb: Školske novine.
- Romolić, T. i Sršić, P. (2020). Osječko društvo od 1868. do 1914.. *Pleter: časopis udruge studenata povijesti*, 4(4), 71-96. URL: <https://hrcak.srce.hr/235834> (pristup: 02.02.2021.)
- Seiter-Šverko, D. (2012). Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt "Hrvatska kulturna baština". *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 55(2), 5-15. URL: <https://hrcak.srce.hr/106547> (pristup: 02.02.2021.)
- Šošić, T. M. (2014). Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 51(4), 833-860. URL: <https://hrcak.srce.hr/129107> (pristup: 02.02.2021.)
- Vidulin, S. (2020). Glazbena nastava i slušanje umjetničke glazbe u funkciji cjelovitog razvoja učenika. U: S. Marinković (ur.), *Nauka i nastava u vaspitno-obrazovnom kontekstu* (str. 391-406). Užice: Pedagoški fakultet u Užicu. URL: https://www.researchgate.net/publication/344787063_GLAZBENA_NASTAVA_I_SLUSANJE_UMJETNICKE_GLAZBE_U_FUNKCIJI_CJELOVITOG_RAZVOJA_UCENIKA (pristup: 02.02.2021.)

MUSIC TEACHING AND REGIONAL CULTURAL HERITAGE OF THE 19TH CENTURY IN OSIJEK AND ITS SURROUNDINGS

Abstract

Cultural tangible and intangible assets inherited from the past, as well as natural assets, represent the cultural heritage of mankind. The cultural heritage of a nation includes the work of its artists, architects, composers, writers, philosophers, and the work of unknown authors, which became a part of the national wealth. The topic of this paper is the regional cultural heritage of Osijek and its surroundings from the period of the 19th century, more precisely the work and activities of music artists from that time, and cultural heritage as a topic of teaching music. Namely, students at the school should get to know the Croatian cultural heritage in order to know how to appreciate and preserve it. Pajo Kolarić's work and activities are certainly a part of the Croatian cultural heritage, and in the context of Osijek it represents a regional cultural heritage. Therefore, this paper will present an example from the practice of teaching music, i.e. a teaching unit that aims to introduce Pajo Kolarić as the founder of Croatian tamburitza music, singer, tamburitza player, composer and songwriter who worked in Osijek in the 19th century. The description of the lesson can serve as a proposal for activities that will be organized with the aim of teaching students and raising their awareness of the importance of cultural heritage.

Key words: nineteenth century, cultural heritage, music teaching, Osijek and surroundings, Pajo Kolarić.